

Петроград: Тип. М. П. Фроловой, 1915. – С. 26–29. **33. Осипов И. П.** Синтез 1,4-диметил-3-пирролкарбонного эфира / И. П. Осипов, Г. В. Коршун // Журнал Русского Физико-химического общества при Императорском С.-Петербургском Университете. – Т. 42. – Отдел 1. – СПб.: Тип. В. Демакова, 1910. – С. 59. **34. Осипов И. П.** Краткий курс фармакологии с рецептурой и бальнеологией: Конспект для экзаменов / Осипов И. П. – К.: тип. И. И. Чоколова, 1907. **35. Осипов И. П.** О растворах / Осипов И. П. – Х.: Печатное дело, [1909]. – 18 с. **36. Осипов И. П.** Лекции неорганической химии / Осипов И. П. – 3-е издание. – Х.: Печатник, 1917. – XVI + 387 с., рис. **37. Осипов И. П.** О химических лабораториях некоторых высших школ Германии / И. П. Осипов // Труды Общества физико-химических наук при Императорском Харьковском Университете. Отчеты о заседаниях в 1908 г. – Х.: Печатное дело, 1909. – С. 18. **38. Осипов И. П.** Обзор ученой деятельности Д. И. Менделеева. Сообщение о научных заслугах Д. И. Менделеева / И. П. Осипов // Труды Общества физико-химических наук при Императорском Харьковском Университете. Отчеты о заседаниях в 1907 г. – Х.:

Тип. А. Дарре, 1908. – С. 1–5. **39. Осипов И. П.** Памяти Николая Николаевича Бекетова. 1 января 1826 года – 30 ноября 1911 года / Осипов И. П. – СПб.: Тип. М. П. Фроловой, 1913. **40. Осипов И. П.** Памяти Н. А. Черная / Осипов И. П. – Х.: Тип. и лит. Сергеева, 1914. – 7 с. **41. Осипов И. П.** Рецензия на диссертацию Е. И. Орлова «Исследования в области кинетики химических реакций и катализа» / Осипов И. П. – Записки Харьковского университета за 1914 г. – Кн. 2. – Ч. оффиц. – Х.: 1915. – С. 23–44. **42. Товажнянский Л. Л.** Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт» / Товажнянский Л. Л. – Х.: Нац. техн. ун-т «ХПИ», 2010. – 300 с. **43.** Труды первого Менделеевского съезда по общей и прикладной химии, состоявшегося в С.-Петербурге с 20-го по 30-е декабря 1907 г. – СПб.: 1909. – 545 с. **44.** XXX-летие научной, педагогической и общественной деятельности профессора И. П. Осипова [Краткий биографический очерк и торжественное заседание Общества физико-химических наук 1 декабря 1907 г.] / Общество физико-химических наук при Харьковском университете. – Х.: 1910. – 39 с.

УДК 66:001.5 О.Лідов

Валентина Голова

Наукова школа професора О. П. Лідова у галузі хімічної технології

Розглянуто науково-педагогічну діяльність видатного українського вченого-хіміка – Олександра Павловича Лідова. Визначено його внесок у розвиток науково-педагогічного потенціалу співробітників Харківського технологічного інституту в галузі органічної хімії, нафтової, фарбувальної та газової справи. Розкрито роль професора О. П. Лідова у підготовці студентів та молодих вчених до подальшої наукової та практичної діяльності.

Ключові слова: органічна хімія, послідовник, викладацька діяльність, екзамен.

Scientific and teaching activities of the prominent Ukrainian chemist Alexander P. Lidov are studied. His contribution to the development of scientific and pedagogical potential of the scientists Kharkiv Technological Institute in the field of organic chemistry, oil, dye and gas branches is determined. The role of Professor O. P. Lidov in the training of students and young scientists for further research and practice is estimated.

Keywords: Organic Chemistry, Follower, Teaching Activities, Examination.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. провідну роль у підготовці кваліфікованих кадрів інженерів-технологів відіграв Харківський технологічний інститут. Однією із ключових областей діяльності ХТІ стала підготовка фахівців у галузі хімічної технології. Чільне місце в організації наукових досліджень та створенні освітньої системи унапрямку прикладної хімії належить професору О. П. Лідову.

Мета статті – окреслити роль професора О. П. Лідова у підготовці кваліфікованих інженерних кадрів у галузі хімічної технології у ХТІ наприкінці XIX – на початку XX ст. Визначити внесок науковця у складанні новітніх наукових курсів для студентів та підготовку екзаменаційних питань за повними практичними курсами хімічної технології.

Основою статті є використання архівних матеріалів, частина з яких уперше введена до наукового обігу.

Значну роль у становленні хімічної технології у вищій технічній школі наприкінці XIX – на початку XX ст. належить видатному хіміку Олександру Павловичу Лідову. У ХТІ вперше розгорнуто наукові дослідження в цій галузі й розпочато підготовку інженерів-хіміків. Науковець розпочав свою діяльність в інституті, маючи практичний 10-літній стаж роботи інженера-газовика. Ще працюючи на виробництві молодим інженером, О. П. Лідов виявив схильність до наукової діяльності. Тому, не випадково, за пропозицією першого директора В. Л. Кірічова його запрошено на роботу до Харківського технологічного інституту. За короткий термін О. П. Лідов підготував декілька авторських курсів для студентів. Зокрема, такі курси: «Технологія органічних речовин: лекції» (1891 р.), «Технологія органічних речовин: шкіряне виробництво, клеєварне виробництво» (1892 р.), «Керівництво до хімічного вивчення жирів та восків: курс лекцій»

(1894 р.), «Нафтове виробництво: лекції, що читалися у ХТІ проф. О. П. Лідовим» (1900 р.), «Вступ до хімічної технології: курс лекцій» (1903 р.), «Технологія білкових речовин: лекції, що читалися у ХТІ проф. О. П. Лідовим» (1907 р.), «Короткий курс газового виробництва» (1911 р.) та ін. Більшість з цих видань опубліковано літографічним способом [2, с. 67–68].

Окрім теоретичної й викладацької діяльності, О. П. Лідов зосереджував увагу на проведенні практичних занять з метою підвищення рівня кваліфікації майбутніх інженерів. Тому не випадково з 1889 р., коли відкрилися хімічні майстерні, Олександр Павлович очолив лабораторію фарбувальних та органічних речовин. Усі студенти, що займалися науковою працею в цій лабораторії, мали змогу отримати слушну пораду та допомогу у своїх наукових пошуках від професора. У цій лабораторії під керівництвом О. П. Лідова здійснили свої перші наукові дослідження майбутні професори хімії М. І. Кузнєцов, Б. Н. Тютюнников та С. О. Фокін. Наукові дослідження під керівництвом О. П. Лідова разом із студентами проводили і лаборанти. До числа цих перших лаборантів входили майбутні професори Г. Н. Гулінов та П. М. Лук'янов [8, с. 24].

Важливо й те, що Олександр Павлович друкував спільні статті зі своїми учнями та послідовниками. У той час студенти не мали права подавати самостійні статті у фахові наукові часописи. Зокрема, у Журналі Російського фізико-хімічного товариства вчений надрукував в співавторстві з П. М. Лук'яновим «Визначення гліцерину у алізариновому маслі» (1883 р.), разом з Г. Н. Гуліновим «Про зелену фарбувальну речовину із гнилої деревини» (1903 р.), «Про склад інфузорної землі з Тіфлісу» (1903 р.), спільно з М. І. Кузнєцовим «Відношення газоподібних вуглеводнів

до розпеченого магнію» (1905 р.), разом з С. О. Фокіним «Про утворення неопалюваного з окисом купрумів газу при окисненні льняної олії» та ін. [1, с. 22–23].

Олександр Павлович серйозно ставився до своїх учнів та докладав великих зусиль для їхнього подальшого наукового зростання. Професор входив до складу навчального комітету ХТІ, тому і клопотав щодо відряджень студентів не лише у межах Російської імперії, але й за кордон. Так, у журналах навчального комітету за 1908 р. містяться дані про клопотання професора щодо екскурсійної практики студентів на виробництві. Науковець рекомендував організувати відвідування промислових підприємств Москви та Санкт-Петербурга для вивчення обладнання газових заводів під керівництвом викладачів Г. Н. Гулінова та М. І. Кузнєцова. Для відрядження просив виділити 560 карбованців. Того ж року до навчального комітету надійшла заява науковця з проханням відрядити М. І. Кузнєцова на два літніх місяці на російську та фінляндську паперову фабрику [6, арк. 7].

Професор О. П. Лідов опікувався і матеріальними проблемами своїх учнів. Зокрема, клопотав про збереження навчального навантаження М. І. Кузнєцовим після закінчення відрядження. Пізніше, якраз за проханням Олександра Павловича, керівництво ХТІ відрядило М. І. Кузнєцова ще на один рік, в тому числі і за кордон. За пропозицією О. П. Лідова, іншого його учня Г. Н. Гулінова затверджено на посаду позаштатного лаборанта. Підтримував професор своїх учнів і у видавничій справі. Так, до навчального комітету надійшла заява професора О. П. Лідова, у якій повторно вказувалося на необхідності асигнувати лаборанту Г. Н. Гулінову 400 карбованців на придбання посібників з дисципліни фарбувальні речовини та призначити С. О. Фокіну замість 250–400 карбованців на поповнення матеріально технічного забезпечення [3, арк. 46].

О. П. Лідов захищав та підтримував своїх учнів у їхньому науковому зростанні. Допомагав у розміщенні публікацій у фахових наукових виданнях навіть тоді, коли праці молодих вчених з тих чи інших причин відхилилися. Так, коли редактор «Ізвестій Харківського Технологічного Інституту» професор М. Д. Пільчиков відхилив статтю М. І. Кузнєцова «Бінц – практичне керівництво з фарбування волокнистих речовин», подану у Журнал Російського фізико-хімічного товариства, Олександр Павлович не зміг залишитися байдужим. Формальною причиною відмови було те, що М. І. Кузнєцов не був у той час викладачем інституту. Якраз за рекомендацією Олександра Павловича М. І. Кузнєцов подав прохання про зачислення його до викладачів ХТІ. Професор О. П. Лідов звернувся до керівництва інституту про необхідність надати при кафедрі технології органічних речовин посаду позаштатного лаборанта та запропонував при поверненні з відрядження надати цю посаду М. І. Кузнєцову. На жаль, нової позаштатної посади не дали. Однак, посаду штатного лаборанта займав інший учень науковця С. О. Фокін. Щоб вирішити питання із залученням до роботи М. І. Кузнєцова професор О. П. Лідов запропонував надати С. О. Фокіну посаду ад'юнкт-професора, а місце лаборанта посів М. І. Кузнєцов. Тобто, завдяки зусиллям Олександра Павловича один з його учнів отримав місце професора, а інший – місце лаборанта. Обидва вони змогли реалізувати свої наукові плани на кафедрі технології органічних речовин за керівництва Олександра Павловича Лідова. Такі зусилля професора О. П. Лідова характеризують його, як людину небайдужу, наставника, який турбується про своїх підопічних. [3, арк. 47].

Важливе значення у становленні М. І. Кузнєцова, як фахівця у галузі хімічної технології мала його спільна публікація з професором О. П. Лідовим «Відношення газоподібних вуглеводнів до розжареного магнію», яку надруковано у Журналі Російського фізико-хімічного товариства за 1905 р. Ця стаття стала результатом перших серйозних наукових пошуків молодого вченого. Проведено кількісні вимірювання, що включали в себе важливі хімічні перетворення. Такі вивчення були досить пріоритетними на той час. Варто звернути увагу на механізм проведення цього дослідження. Для перетворення науковці брали металічний магній у вигляді дрібного порошку, попередньо промитого чистим етиловим ефіром. Наступною дією було заповнення трубочки з тупоплавкого скла з розширенням по середині (ємністю в 1–2 куб. см) підготованою масою. Потім кінці трубки закривалися азбестом також промитим ефіром. Така трубочка з'єднувалася за допомогою товстостінних каучуків з двома наповненими ртуттю бюретками та промивалася висушеним над сірчаною кислотою воднем для обезводнення. При наступному нагріванні бурхливо виділявся водень. Охолоджену трубку, закриту каучуковими пробками, зважували, після чого знову з'єднували з бюретками і промивали сухим воднем. Іноді ця операція прожарювання в атмосфері водню та наступне важення повторювалося двічі, щоб перевірити випарювання усієї вологи [4, с. 940].

Найголовніше полягало в тому, що вуглеводень засмоктувався в одну з бюреток, точно вимірювався його об'єм. Потім трубка з магнієм нагрівалася до червоного кольору і газ переводився через неї з однієї бюретки у іншу декілька разів до тих пір, поки його об'єм залишався незмінним. Коли трубка з магнієм повністю охолоджувалася, вимірювався об'єм отриманого газу, а потім зважували трубку, що була закрита пробками [4, с. 941].

О. П. Лідов та М. І. Кузнєцов для своїх досліджень брали: метан, етан, етилен, ацетилен (останній отримували із карбідю кальцію та води), всі інші вуглеводні отримували за допомогою їхніх галоїдних похідних, що гарантувало їх чистоту. У деяких випадках проба газу перед реакцією спалювалася з CuO , а залишений газ переводився в піпетку Гемпеля з розчином KOH . Знайдений об'єм вуглеводню становив завжди приблизно 98–99 % від теоретичного значення [4, с. 941–942].

Отриманий після розжарювання з магнієм газ у більшості випадків вивчався, при чому в ньому завжди крім водню містилася ще деяка кількість нерозкладного вуглеводню, у середньому близько 5 %. Така обставина доводила, що розкладання газоподібних вуглеводнів ніколи не йде до кінця при даних умовах і таким чином підтверджувало отримані результати [4, с. 942].

Практичне значення цієї роботи обидва науковці визначили так: «Хоча із цих досліджень і видно, що реакція розкладання не протікає кількісно, тим паче таким способом можна користуватися завдяки його простоті та швидкості виконання. А саме для якісного визначення вуглеводнів, таких, як кількість вуглеводню та об'єм водню, отриманого при розкладанні окремих вуглеводнів. Такі методи роботи могли знайти використання при дослідженні горючих газів: генераторного, водяного, доменного та ін. Розжарювання з порошком магнію приводить до миттєвого визначення вільного водню у газовій суміші, тому такий спосіб можна використовувати у виробництві». Тобто результати наукового пошуку професора О. П. Лідова та М. І. Кузнєцова знайшли своє втілення у виробництві на промислових підприємствах [4, с. 943].

Професор О. П. Лідов опікувався забезпеченням навчального процесу новою науковою літературою. Його турбувало питання про недостатню кількість навчальних та наукових видань у бібліотеці. Тому перед навчальним комітетом інституту професор неодноразово ставив питання про необхідність збільшення асигнування для закупівлі нової літератури. Зокрема, у 1908 р. якраз за ініціативою Олександра Павловича кошторис бібліотеки збільшився в півтора рази з 4000 карбованців до 6000 на рік [7, арк. 47, 48].

Окрім плідної наукової діяльності важливим напрямком роботи О. П. Лідова стала навчальна робота. Зокрема, його лекції завжди були змістовними, мали технічне забезпечення, креслення. Досить серйозно ставився професор до складання студентами випускних іспитів. Він справедливо вважав, що викладачі інституту несуть пряму відповідальність за підготовку кваліфікованих інженерів-технологів, які повинні були реалізувати отримані знання безпосередньо на виробництві. Тому вимоги професора були досить суворими. Зокрема, проекти, які виконували студенти на 4 та 5 курсах, супроводжувалися пояснювальними записками, в яких обґрунтовувалися актуальність обрання теми, перелік використаних приладів, пояснення щодо порядку виробництва та складових хімічної технології. Обов'язковою повинна бути порівняльна оцінка різних способів виробництва і обґрунтування причин вибору способу запровадженого у проєкті, розгляд виробничого циклу на промислому підприємстві, де проходив практику студент [5, арк. 52].

Важливе значення в діяльності О. П. Лідова стала розробка курсу технології органічних речовин. Ним розроблено перелік питань, які виносилися на іспит. До кожного свого курсу професор розробив методичну літературу, бо усвідомлював необхідність не лише засвоєння теоретичних знань, але й уміння використовувати їх на виробництві. Зокрема, питання з теми «Проєкти заводів сухої перегонки деревини» були такими: 1) умови перегонки, через які отримують найбільшу кількість рідких продуктів; 2) склад підсольної води та її очищення; 3) залежність якості скипидару від його способу виробництва; 4) характерні властивості оцтових солей, а також кристалю; 5) умови кристалізації свинцевого цукру та різні його різновиди; 6) спосіб отримання кристалічної оцтової кислоти; 7) метод отримання метилового спирту [3, арк. 48].

До курсу «По проєктам газових заводів» пропонувалися такі конкретні питання: 1) умови зберігання великої кількості кам'яного вугілля та її вплив на отримання світільного газу; 2) склад та значення кожної складової частини сирого кам'яновугільного світільного газу; 3) характерні особливості звичайного та торф'яного газу; 4) умови вибухонебезпечності газу; 5) вплив температури та часу перегонки на якість та кількість кам'яновугільного світільного газу; 6) порівняння використання палива та умов нагріву при використанні регенераторних печей; 7) вплив тиску при виготовленні, перевірці та спаленні світільного газу; 8) умови, за яких отримують максимум світла після спалення світільного газу; 9) використання кисню та водню для освітлення; 10) водняний газ, його склад, отримання та використання; 11) випадки та умови використання переносного газу. Результатом підготовки цих проєктів став високий рівень володіння новими для того часу хімічними технологіями [3, арк. 52 зв.].

Важливим напрямом наукової діяльності професора став процес виробництва масел та миловаріння, зокрема газо-нафтової справи. А саме, ним розроблена принципово нова тема «Проєкти заводів керосинових масел». Ця тема включала шість напрямів: 1) обставини, при яких робився

вибір між штативним або канатним способами добування нафти; 2) спеціальні умови перегонки нафтових залишків при отримання мастильних масел; 3) характеристика нормального керосину та умови, які повинен виконувати керосин, який допускається до реалізації; 4) відношення між температурою спалахування і температурою загорання та якостями керосину; 5) різні умови зберігання та перевезки нафти та керосину, легких масел, нафтових залишків; 6) порівняльна оцінка способів використання нафти для опалення [3, арк. 53, 53 зв.].

Ще одним з основних напрямків наукової праці Олександра Павловича Лідова стало паперове виробництво. За цією темою ним складені вичерпні питання з практичних занять: 1) умови, яким повинні відповідати різні види паперу; 2) випадки використання машинної та ручної різки тканини; 3) обставини, що роблять важким відбілювання та умови його зникнення; 4) вплив якості води при отриманні різних видів паперу; 5) видозміни у способах фарбування паперу в залежності від виду фарбувальних речовин; 6) залежність якості паперу та картону від способу виготовлення паперового листа; 7) спосіб регулювання та перевірки роботи паперових машин для отримання паперу зазначеної ваги; 8) різновиди переробки сортів тканини, що використовувалися при виробництві картону; 9) вплив домішок різних сурогатів на якість паперу [3, арк. 54].

Професор займався дослідженнями проблеми обладнання заводів шкіряних та клеєварних, а також розробив спеціальний курс лекцій за темою: «Технологія органічних речовин. Шкіряне виробництво, клеєварне виробництво». 1892 року О. П. Лідову довірили складання питань зі спеціальності «За проєктами заводів шкіряних та клеєварних»: 1) ненормальні явища в процесі зоління; 2) причини неадекватної дії різних дубильних речовин на шкіру; 3) вплив різних умов на ступінь чинення шкіри; 4) порівняльна оцінка пришвидшених способів дублення шкіри; 5) процеси, обумовлені дією галунової рідини на шкіру; 6) вплив способу виварювання шубного клею на його якість; 7) обставини, що не допускають утворення холодоцю; 8) порівняння способів отримання кістяного клею; 9) умови сушки клею та застосування їх на практиці. Наступними питаннями були «За проєктами заводів салотоплячих та стеариново-свічних»: 1) умови впливу на якість сала-сирцю; 2) хімічні процеси лужного та так званого кислотного омилення сала; 3) умови отримання стеаринової кислоти за допомогою кислого омилення, усуння необхідності перегонки; 4) вплив високого тиску водяної пари на розкладання спиртів; 5) обставини, що обумовили застосування способів розкладання жирів кислотами чи лугами; 6) вплив матеріалу свічки (стеарину та сала) на розміри свічення та вид полум'я. Розроблені як теоретичні основи хімічної технології за ключовими напрямами промисловості, а також створені практичні курси щодо використання обладнання приладів на виробництві. Значною мірою доробок О. П. Лідова був одним з основних у Харківському технологічному інституті [3, арк. 54 зв., 55].

Отже, професору О. П. Лідову належить визначальна роль у підготовці кваліфікованих випускників Харківського технологічного інституту, фахівців у галузі хімічної науки. Ним започатковано підготовку інженерів-хіміків за окремими напрямками хімічного виробництва: газово-нафтова справа, клеєваріння, фарбувальне, шкіряне, паперове виробництво тощо. Тому професор О. П. Лідов став фундатором розвитку у ХТІ хімічної технології як наукового напряму та підготовки за цією спеціальністю кваліфікованих інженерних кадрів. Завдяки Олександру Павловичу Лідову в ХТІ закладено

підвалини наукової та навчально-методичної діяльності в цій галузі. Плідну роботу в цьому напрямку продовжили його учні та послідовники.

1. Алфавитный указатель к Журналу Русского физико-химического общества [часть химическая] за 1899–1908 (тт. XXXI–XL) / [под ред. Ал. Фаворского]. – Петроград: типолитография М. П. Фроловой, 1915. – С. 22–23. 2. А. П. Лидов // Журнал химической промышленности. – М.: Издание совета съездов представителей химической промышленности. – 1925. – № 4 – С. 67–68.

3. Державний архів Харківської області (ДАХО). – Ф. Р–770, оп. 1, спр. 640. – 233 арк. 4. ДАХО. – Ф. Р–770, оп. 1, спр. 612. – 278 арк. 5. ДАХО. – Ф. Р–770, оп. 1, спр. 97. – 61 арк. 6. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Ф. 165, оп. 1, спр. 1. 7. Лидов А. П., Кузнецов М. И. Отношение газообразных углеводородов к накалиемому магнию / Лидов А. П. и Кузнецов М. И. – СПб.: Тип В. Демакова – Наследн. – 1905. – Т. 37. – С. 940–943. 8. Ніколаєнко В. І. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Історія розвитку (1885–2010) / В. І. Ніколаєнко, В. В. Кабачек, С. І. Мешкова та ін. – Х.: вид. НТУ «ХПІ», 2010. – 408 с.

УДК 94:351.858(477.83/86)«18/19»

Олена Макаруч

Професійна освіта робітництва Східної Галичини в кінці XIX – на поч. XX століть: досвід для сьогодення

Розглянуто організацію системи професійної освіти в Галичині в територіальних рамках Австро-Угорщини наприкінці XIX – на поч. XX ст. (в т. ч. на матеріалах тогочасної преси) з урахуванням історичного досвіду реформування професійної освіти. Пропонуються зміни в концептуальних підходах щодо основ та принципів діяльності системи професійної освіти в сучасній Україні.

Ключові слова: професійна освіта, Галичина в складі Австрії (Австро-Угорщини), реформування освіти в Україні, європейська інтеграція України.

The organization of professional education's system in East Galicia within territorial boundaries of Austria-Hungary at the end of the 19th – on the beginning of 20th century (basis on the press materials) including historical experience of reformation of professional education's system is done. The amendments in conceptual approaches concerning basics and principles of the system of professional education in Ukraine nowadays are proposed.

Keywords: Professional Education, Galicia under Austria (Austria-Hungary), Reform of Education's System, European integration of Ukraine.

Людський капітал у сучасному світі стає базовим ресурсом кожної країни, фактором, що забезпечує її стабільність та прогрес. На сучасному етапі розвитку України суспільство і його політикум прагнуть якнайшвидшої інтеграції у Європейське Співтовариство. Це, у свою чергу, вимагає вирішення складних завдань перетворень у всіх галузях політики, економіки, суспільної моралі, культури, науки тощо. Реформування освіти було та залишається важливою складовою соціальної політики України. Необхідно звернути увагу на зростання ролі професійно-технічного навчання, оскільки одним з основних завдань Закону України «Про професійно-технічну освіту» проголошено «задоволення потреб економіки країни у кваліфікованих і конкурентоспроможних на ринку праці робітниках» [6, с. 215].

В цій ситуації бачиться не зайвим й історичний досвід. На нашу думку, звернення до історичного спадку, зокрема до перших спроб організації професійної освіти робітників в Галичині у кінці XIX – поч. XX століття, буде повчальним. Зрозуміло, мова не йде про бездумне копіювання (та це й неможливо), але окремі методи та підходи можуть виявитися цілком прийнятними й у сучасних умовах.

Професійна освіта робітництва стала предметом спеціального наукового інтересу порівняно недавно – в останній третині XX ст. До того більшість досліджень не виділяло професійну освіту робітництва в особливий предмет аналізу, характеризуючи її в кращому випадку в рамках загального історичного процесу розвитку освіти та виробництва в Україні.

Так, «Енциклопедія українознавства» вказує, що «на західно-українських землях від кінця 18 століття до 1944 року професійна освіта (...) слабо розвинена. І влада, і українська громадськість головну увагу звертали на розвиток загального шкільництва» [5, с. 2379].

У сучасних вітчизняних дослідженнях (кін. XX – поч. XXI ст.) більше уваги звернено на професійну освіту робітництва східних теренів України [12; 16; 17].

У деяких працях, присвячених історії розвитку освітнього процесу в Україні, питання професійної освіти окремо не розглядаються [13; 10; 9].

Разом з тим у працях О. І. Пенішкевича [11] та В. В. Стинської [14] знаходимо цікавий фактологічний матеріал, прив'язаний до певної (західноукраїнської) місцевості.

Культура та побут галицького робітництва кін. XIX – поч. XX ст. характеризувалися специфічними соціальними та етнічними рисами. Повільний та повний суперечностей розвиток промисловості регіону, з підйомами та спадами окремих галузей економіки, наявність у промисловому секторі відносно масового ремісничого «конкурента», географічна прив'язаність промислового виробництва до сировинних ресурсів, міжнаціональні протиріччя в робітничому середовищі, впливи і втручання політичних партій та рухів у життя цього середовища – все це впливало на освіту робітництва Східної Галичини.

Зміни, які еволюційно відбувалися в галузі професійної освіти, отримали суттєве прискорення у зв'язку з політичними реформами 1860–1867 рр. Реформаційні зміни відбулися, зокрема, у шкільному законодавстві, опосередковано зачепивши систему професійного навчання.

Довгий час масова підготовка робітничих кадрів для промисловості здійснювалася шляхом учнівства у рамках застарілого, мало не середньовічного, цехово-корпоративного законодавства. Майстер, власник дрібної, середньої або великої майстерні, самостійно набирив певну кількість учнів, які під його наглядом готувалися оволодіти професією протягом 2–4 років. Але в статутах деяких ремісничих корпорацій чітко вказувалося, що цей термін може бути й більшим. Праця учня офіційно була майже безоплатною (навпаки, його учитель вважався мало не благодійником), тож майстер намагався тримати свого підопічного на становищі учня якомога довше. Крім того, для атестації учня на підмайстра, майстер мав внести відповідну суму грошей